

SKUP 2000 – 61

Prosjekt: Norske jenter omskjæres
Medarbeider: Tonje Steinsland
Publikasjon: Rikets tilstand
Publisert: September – oktober 2000
Medium: Fjernsyn
Tema: Samfunn/religion

METODERAPPORT FOR "RIKETS TILSTAND": **"Norske jenter omskjæres"**

Format: 2 x 25 minutter dokumentarprogram.
Publisert: 27. september og 4.oktober 2000, TV2
Redaksjon: Rikets Tilstand, TV2, hele redaksjonen
Adresse: TV2, PB 2 Sentrum, 0101 Oslo
Kontaktperson/ redaktør: Gerhard Helskog,
tlf: 22314753, mob: 91180717

1. BAKGRUNN

2. SKRIFTLIGE KILDER

3. MUNTlige KILDER

4. STRATEGI FOR OPPTAKENE

4.1 Kadra

4.2 Finne tekniske løsninger

4.3 Oppsøke ulike miljø

4.4 Finnes det leger i Norge som omskjærer jenter illegalt?

4.5 Åpne intervjuer

5.0 TO PROGRAMMER - EN STRATEGI

6.0 KADRAS SIKKERHET

7.0 INTERNET - ET VIKTIG REDSKAP

8.0 ETTERSPELL

9.0 VEDLEGG: VHS-kassett med kopi av Rikets tilstand 27.09 og 4.10, samt utskrift av de tilhørende internetsidene.

1. Bakgrunn:

Arbeidet startet høsten 1999. Redaksjonens har tidligere arbeidet med temaer som æresdrap og tvangsekteskap i muslimske miljøer i Norge. Denne gangen var planen å lage et portrett av en norsk-afrikansk jente med muslimsk bakgrunn. Hun fortalte at hun var blitt omskåret i Somalia før hun kom til Norge. Omskjæringen var i tråd med tradisjonen og helt avgjørende for å opprettholde familiens ære.

Den unge kvinnen trakk seg imidlertid fra intervjuet. Dermed stanset alt arbeid opp. Dette afrikanske innvandremiljøet fremstår som det mest lukkede innvandremiljøet i Norge. Ved første forsøk virker det ugjennomtrengelig for oss som står utenfor.

Redaksjonen tok ideen opp igjen i januar 2000. Vi startet med to spørsmål: I hvor stor grad har den afrikanske muslimske befolkningen i Norge beholdt det tradisjonelle synet på ære knyttet til jenters seksualitet? Og i eventuelt hvor stor grad fører dette synet til at de faktisk omskjærer jentene som vokser opp i Norge?

2. Skriftlige kilder

Hverken forskere eller journalister har tidligere kartlagt dette. Det fantes få skriftlige kilder. Det finnes eksempler på at afrikanske kvinner i Norge har snakket om omskjæring. Men kvinnene har da utelukkende omtalt omskjæringen som en tradisjon de ble utsatt for i sitt hjemland, før de kom til Norge. Det var ikke tidligere publisert saker eller forskningsresultater der det kom fram at jenter som vokser opp i Norge også blir lemlestet ved omskjæring.

De skriftlige kildene vi fant som på ulik måte omhandlet det afrikanske muslimske miljøet i Norge, konkluderte uten videre med at omskjæring av kvinner er en tradisjon som kun blir praktisert i Afrika. Forskerne har godtatt forklaringene til foreldregenerasjonen i de afrikanske miljøene. Ikke minst har de religiøse lederne forsikret om at de har tatt avstand fra omskjæring. Både overfor forskere og journalister har lederne sagt at de respekterer norsk lov.

Omskjæring av jenter som vokser opp i Norge var altså tilsynelatende et ikke-eksisterende problem.

3. Muntlige kilder

Men jentene selv sa noe annet. Det var altså de muntlige kildene vi måtte satse på. Tidligere erfaringer med tabubelagte temaer i muslimske miljøer hadde lært oss at det var nødvendig å bruke tid på å bygge opp fortrolighet. Det var i tillegg åpenbart at det var de unge vi måtte snakke med. Det var de som opplevde problemet, det var de som var primærkildene. Foreldregenerasjonen ville logisk nok ikke fortelle det til oss dersom de brøt norsk lov og lemlestet sine egne døtre. Det var også viktig å ikke alarmere miljøet. Vi ville ikke risikere at foreldrene truet sine døtre til taushet.

Den første researchfasen bestod derfor i en omfattende runde til samtlige videregående skoler i Oslo. Vi kartla hvilke skoler som hadde elever med afrikansk bakgrunn. Etter gjentatte kontakter og purringer fikk vi rektorer, sosiallærere og rådgivere til å formidle kontakt med skolens somaliske og gambiske jenter. Det vanlige ble at vi møtte jentene i klasserom i fritimer. Påskuddet var å snakke om forholdene for afrikanske jenter i Norge generelt. Underveis i samtalene dreide vi samtalen inn på omskjæring.

Etter hvert utvidet vi kildesamtalene til også å gjelde afrikanske jenter i dekning på ulike krisesentre på østlandet.

Når samtalene kom inn på kvinnelig omskjæring og æresbegrepet var jentene overraskende åpne. Flere ganger var det nesten som å trykke på en knapp, opplysningene kom som i en strøm. Etter samtalene ble opplysningene skrevet ned i notater og systematisert.

Etter 2 måneders samtaler var inntrykket entydig: over halvparten av jentene utsettes for ulovlig omskjæring. Omskjæringen foregår i utlandet (England og afrikanske land), som regel under ferieopphold. Jentene fortalte at temaet var et stort tabu i miljøet. Det var regnet som skam å snakke om det, selv blant deres egne.

Flere av jentene var opprørt over det de kalte dobbeltmoralen til lederne i det afrikanske miljøet. Offisielt har lederne tatt avstand fra kvinnelig omskjæring, mens de ifølge jentene, har forsvart tradisjonen innad. Flere jenter beskrev hvordan imamene har rådet foreldre og unge jenter til å foreta illegal omskjæring. Men alt dette skjedde i rom som det øvrige norske samfunnet ikke har noe innsyn i. Det ble klart for oss at vi måtte inn i de lukkede rom i moskeene.

4. Strategi for opptakene

4.1 Kadra

På et av krisesentrene utenfor Oslo hadde vi møtt Kadra. Hun var 19 år gammel og på flukt fra familien som ville omskjære henne. Kadra fortalte at hun hadde forsøkt de fleste utveier før hun flyktet fra familien. Blant annet hadde hun søkt råd hos imamen i den somalske moskeen. Imamen hadde befalt henne å adlyde foreldrene. Kadra gikk maktesløs rundt på krisesenteret og var både opprørt og sint. Hun avslo først å hjelpe til med å dokumentere overgrepene. Men etter å ha tenkt seg om noen uker ringte hun tilbake til redaksjonen og sa hun ville bidra.

Vi startet med å legge en strategisk plan for opptakene. Kun ved hjelp av skjult kamera kunne det være mulig å bringe på det rene om jentene snakket sant.

Skjult opptak er i utgangspunktet en sjofel metode som ikke bør brukes. Metoden er ikke ulovlig (alle kan ta oppsamtaler de selv deltar i), men den er moralsk tvilsom. Bare den ene parten vet at det blir gjort et opptak og at dette opptaket kan bli publisert. TV2 er restriktive mot å bruke skjulte opptak, men i dette tilfellet vurderte vi det som berettiget. Liv og helse sto på spill. Med andre ord var det av stor samfunnsmessig betydning at informasjonen kom frem. I tillegg var det åpenbart at ordinære journalistiske metoder ikke ville føre frem.

Rent strategisk var det viktig at vi sikret oss de skjulte opptakene først. Etter hvert som tiden gikk økte faren for at miljøet kunne bli alarmert om at "noe" var på gang.

Vi presenterte ideen om skjulte opptak for Kadra. Samtidig foreslo vi at hun skulle være anonym i programmet. Hun var positiv til å gjøre opptakene, men hun overrasket oss med å hevde at hun sto sterkere dersom hun sto åpent frem. Vi diskuterte alle ulike sider ved dette over en periode på flere uker. Til slutt gjorde vi en avtale om å først gjennomføre de skjulte opptakene, for siden å ta stilling til hvorvidt vi skulle beskytte identiteten hennes i det endelige programmet.

4.2 Finne tekniske løsninger

Deretter startet arbeidet med Kadras forkledning og dekkhistorie. I en uke prøvde vi ulike tekniske løsninger. Dette er mer komplisert enn mange er klar over. Kadra måtte bære et skjult minikamera,

opptaksutstyr og sendere. Det tekniske opplegget måtte konstrueres fra grunnen.

Det viktigste var at Kadra følte seg trygg. Derfor måtte vi i tillegg til opptaksutstyret ha en radiosender festet til Kadra slik at vi kunne overvåke situasjonen fra en følgebil på utsiden. For at dette skulle fungere måtte vi nøye kartlegge geografien rundt alle bygningene Kadra gikk inn i. Vi måtte tilpasse avstander og plasseringer av følgebilen innenfor senderens dekningsområde.

Vi øvde gjennom rollespill med Kadra på dekkhistorie, ordlyd og spørsmålsstillinger. Det var viktig at hun rådspurte imamene på en mest mulig nøytral måte. Vi avtalte og øvde på kriseløsninger i tilfelle noe uforutsett skulle oppstå under opptakene. Vi fikk i opptaksituasjonen svært god bruk for alle disse nitidige forberedelsene. Ting klaffet som planlagt.

4.3 Oppsøke ulike miljø

De skjulte opptakene i moskeene ga et entydig bilde: Alle imamene rådet Kadra til å la seg omskjære. Men imamer er tradisjonelt konservative. Hva var holdningene til omskjæring i den liberale delen av det afrikanske muslimske miljøet? Vi kartla lederskikkelsene som regnes som de mest liberale, med formålet å la Kadra også oppsøke en av dem. Valget falt på den mest fremtredende av dem: barnevernskonsulent Kebba Secka. Han var sosiallærer ved Lofsrud ungdomsskole, leder for Muslimsk råd og medlem av Verdikommisjonen. Da Kadra oppsøkte ham med den samme problemstilling som hun hadde forelagt imamene, sa han først at det var vanskelig å gi råd. Han ønsket en ukes betenkningstid. Da hun kom tilbake ga han henne sitt nøyte overveide svar: Han oppfordret Kadra til å følge foreldrenes vilje og la seg omskjære.

De skjulte opptakene var i boks.

4.4 Finnes det leger i Norge som omskjærer jenter illegalt?

I et par av våre kildesamtaler på skolene, hørte vi rykter om at en navngitt, muslimsk lege i Oslo skulle utføre kvinnelig omskjæring mot betaling. Vi lot derfor Kadra oppsøke ham, med en forespørsel om han kunne omskjære henne på somalisk vis. Legen var avvisende, men henviste henne til slutt videre til en muslimsk kollega. Også han ble oppsøkt med samme metode. Men han ville heller ikke bryte norsk lov. Vi fortsatte researchen på eventuelle andre muligheter for å få utført

illegale omskjæring i Norge, ved å prøve å komme til primærkilden for ryktet. Vi la sporet dødt etter 2 måneders arbeid. Alt pekte mot at ryktet var falskt, og at jentene ble sendt til utlandet for omskjæring, hovedsakelig afrikanske og arabiske land.

4.5 Åpne intervjuer til slutt i prosessen

Først etter ca 3 måneders arbeid med skjulte opptak, gjorde vi de åpne intervjuene. Først og fremst var det viktig å få jentene selv til å fortelle om de fysiske - og de følelsesmessige skadevirkningene av omskjæring. Vi drøftet de eventuelle konsekvensene av dette grundig med intervjuobjektene. Det var viktig å opprette personlig tillit for å kunne snakke om et så intimt og følsomt tema.

Tiden var deretter inne for å dokumentere imamenes offisielle syn. Vi spurte de tre imamene om intervju, kun to av dem stilte opp. Disse to framførte det offisielle synet som hele tiden har beroliget norske myndigheter: de tok klar avstand fra tradisjonen omskjæring av kvinner.

Norske myndigheter hadde ingen tiltak mot omskjæring. Afrikanske barn eller voksne fikk ikke noen form for informasjon, hverken om loven eller om skadevirkninger av omskjæring. Ingen av de helsestasjonene i Oslo som kontrollerer flest afrikanske barn ønsket å snakke med oss. Samtlige nektet å stille opp til intervju.

Samtidig drev vi research på situasjonen i andre europeiske land. Både Sverige, England, Frankrike og Danmark viste seg å ha kommet langt i arbeidet med forebygging og informasjon. Vi valgte å dra til Gøteborg og intervju prosjektledelsen der om det pågående prosjektet mot omskjæring.

5. To programmer - en strategi

Vi delte stoffet på to sendinger, med en ukes mellomrom. Dette hadde en klar strategisk hensikt. Det første programmet skulle presentere nyheten: norsk-afrikanske jenter som vokser opp i Norge blir sendt ut av landet og omskåret, til tross for at det er straffbart. Programmet skulle også gi en innsikt i de fysiske og psykiske skadene av omskjæring. Vi så det som sannsynlig de afrikanske lederne i dagene etter dette første programmet ville gå ut og benekte at tradisjonen fortsatt praktiseres. De ville avvise jentenes beretninger som tragiske enkelttilfeller, og angripe TV2 for å generalisere. De ville sannsynligvis alle ta sterkt avstand fra lemlestingen.

En uke etter skulle sending nummer to bevise at de lyver. De skjulte opptakene kan ikke bortforklares. Med en slik strategi ville vi vise dobbeltmoralen og sviket jentene blir utsatt for. I tillegg fikk publikum med egne øyne se hvordan den norske offentligheten i årevis systematisk har blitt ført bak lyset av afrikanske muslimske ledere.

Det var nøyaktig det som skjedde. Etter den første sendingen var reaksjonen fra det afrikanske miljøet benektelse og "vantro". Da Kadra uka etter dokumenterte samtalene fra de lukkede rom med skjult kamera, var lederskapet avslørt, og løgnene et faktum.

6. Kadras sikkerhet

Det var svært viktig for redaksjonen å lage et godt sikkerhetsopplegg rundt Kadra. Det innbefattet leie av dekkleiligheter, nytt studiested, voldsalarm og i en lengre periode ulike former for vakthold. Kadra var selv med på utformingen av dette, og satte tydelige grenser for hva hun ønsket - og ikke ønsket. Hun bor fortsatt i en TV2 leilighet og har i samarbeid med redaksjonen lagt planer for fremtiden.

Paradoksalt nok føler Kadra seg i dag langt tryggere enn hun gjorde tidligere. Fra å være en anonym drapstruet jente på flukt fra det somaliske miljøet, ble hun rikskjendis over natta. Hun har vist styrke og et ufattelig mot. Kadras teori om at offentlighet vil gi henne sikkerhet har vært riktig. Publikum har tatt det som en oppgave å beskytte henne. Det gjør at hun nå føler at ingen av de som tidligere truet henne tør røre henne.

"Jeg nyter å gå langsomt oppover Karl Johan uten å se meg redd over skulderen. Blir jeg utrygg, vet jeg at jeg får hjelp overalt. For første gang føler jeg meg inkludert." Kadra smiler bredt når hun sier dette.

Det å holde en så omfattende og løpende kontakt med mange skjulte kilder over så lang tid, stiller store krav til hele redaksjonen. Vi satte rigide - og absolutt krav til vår egen omgang med kildene. En av redaksjonens frilansmedarbeidere var uforsiktig i sin beskyttelse av Kadras identitet før publisering. Dette førte til en oppvask der frilanseren fikk sparken på dagen.

7. Internet

Rikets tilstand publiseres i to nivåer. Det viktigste er TV utsendingene, men vi legger stadig mer vekt på internettsidene som et sted for fordypning og etterprøving.

Vi brukte våre internetsider (www/riketstilstand/tv2.no) på to måter i denne saken. For det første la vi ut en bearbeidet versjon av hele vår samlede research i form av et tredvetalls artikler, statistikk og videoklipp (se vedlagt mappe). Disse sidene blir i dag flittig brukt av helsepersonell, skoleelever, studenter og innvandremiljøet i allminnelighet. Stoffet danner også grunnlaget for informasjonsheftet som departementet nå skal distribuere til skolene.

For det andre har internettsidene en viktig, juridisk funksjon. I etterkant av programmene ble vi beskyldt av flere av de afrikanske lederne for å ha klippet de skjulte opptakene feil. En av imamene hevdet i et intervju at han hadde tilbudt Kadra mekling med familien. Moskeene truet oss med søksmål. Vi svarte med å publisere de fullstendige utskriftene av de skjulte opptakene på internet. Fordi råmaterialet dermed er publisert har vi ingen problemer med å tilby det samme råmaterialet som bevis i en rettssak. Utskriftene viser at lederne nå har løyet to ganger. Ingen av dem foreslo noen mekling. Samtlige råder Kadra til å la seg omskjære.

8. Etterspill

Programmene skapte stor debatt, og voldsomme reaksjoner i det norske så vel som det afrikanske miljøet. Støtteærklæringer til Kadra strømmet inn fra hele landet. Både fra Stortinget og regjeringen kom det umiddelbare politiske reaksjoner. 6 departementer nedsatte arbeidsgrupper på temaet. Det resulterte i regjeringens handlingsplan med vedtak om å bruke mellom 5 og 10 millioner kroner på tiltak mot kjønnslemlestelse i 2001:

- Det afrikanske miljøet skal nå få grundig informasjon på ulike språk om at loven forbyr omskjæring av jenter - også når det skjer under opphold i utlandet.
- Det skal bygges opp en beredskap for å hindre at jenter sendes ut av landet for illegal omskjæring.
- Helsevesenet får en sentral rolle i oppfølging av små jenter og deres foreldre.
- Regjeringen går inn for lovfestet rett til medisinsk behandling etter kjønnslemlestelse.

- Det innledes samarbeid med interesseorganisasjoner i utlandet for å bistå jenter som tas ut av landet for omskjæring.
- Videre vil regjeringen arrangere en nasjonal konferanse i 2001 om temaet, samt intensivere bilateralt samarbeid med land i Afrika som arbeider mot kjønnslemlestelse av kvinner.

I redaksjonen har vi fått overveldende respons fra seerne. De hyggeligste tilbakemeldingene kommer fra jenter som forteller at de nå slipper å omskjæres. For første gang er tabuet brutt og omskjæring diskutert åpent i familiene. Til jentenes store glede og lettelse.

På vegne av hele redaksjonen
Gerhard Helskog